

**BAKIDAN DAŞKƏNDƏ UZANAN KÖRPÜ:
TARİXİ BAĞLAR VƏ 1926-ci İL TÜRKOLOJİ QURULTAYI**

Jalə Səmədova

baş müəllim

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

<https://ORCID.org/0000-0003-4091-634X>

jala.semedova@mail.ru

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan və Özbəkistan xalqları arasındakı əlaqələrin sadəcə siyasi deyil, daha çox mənəvi və intellektual bütövlüyə söykəndiyi faktlarla sübut olunur. Tədqiqatın əsas xəttini XVII əsr alimi Yusif Qarabağının Orta Asiyadakı fəaliyyəti, XX əsrin əvvəllərində Seyid Rza Əlizadənin Səmərqənddəki maarifçilik missiyası və Maqsud Şeyxzadənin özbək dramaturgiyasına gətirdiyi yeniliklər təşkil edir.

1926-cı ildə Bakıda keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay türk dünyasının elmi konsolidasiyası üçün bir zirvə nöqtəsi olsa da, iştirakçıların, xüsusən də Özbəkistandan gələn 9 nümayəndənin sonrakı repressiya illərində məruz qaldığı faciələr ətraflı şərh edilir. Seyid Rza Əlizadənin dilin saflığı uğrunda mübarizəsi və onun türk xalqlarının linqvistik birliyi haqqındakı ideyaları müasir prizmadan dəyərləndirilir. Tədqiqat nəticəsində bəlli olur ki, ortaq faciələr və yaradıcılıq yolları bu iki xalqın ziyalılarını vahid bir mədəniyyət cəbhəsində birləşdirmişdir.

Açar sözlər: Türkoloji Qurultay, Seyid Rza Əlizadə, Maqsud Şeyxzadə, repressiya, Azərbaycan-Özbəkistan əlaqələri, Yusif Qarabaği, dil birliyi.

**THE BRIDGE FROM BAKU TO TASHKENT: HISTORICAL TIES AND THE
1926 TURKOLOGICAL CONGRESS**

Jala Samedova

Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

The article provides evidence that the relationships between the Azerbaijani and Uzbek peoples are built on spiritual and intellectual integrity rather than mere political interests. The study highlights the 17th-century scholar Yusif Garabagi's

influence in Central Asia, Seyid Rza Alizade's educational mission in Samarkand in the early 20th century, and Maqsud Sheikhzade's revolutionary contributions to Uzbek drama.

A significant portion of the article is dedicated to the First Turkological Congress held in Baku in 1926. While this congress represented a peak of scientific consolidation for the Turkic world, the study provides a detailed account of the subsequent tragedies faced by its participants, especially the nine delegates from Uzbekistan during the years of "Red Terror". Alizade's struggle for linguistic purity and his ideas regarding the linguistic unity of Turkic peoples are evaluated through a modern prism. The research concludes that shared tragedies and creative paths united the intellectuals of these two nations into a single cultural front, forming the moral foundation for today's strategic partnership.

Key words: Turkological Congress, Seyid Rza Alizade, Maqsud Sheikhzade, Repression, Azerbaijan-Uzbekistan relations, Yusif Garabagi, Linguistic unity.

МОСТ ИЗ БАКУ В ТАШКЕНТ: ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЯЗИ И ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЙ КОНГРЕСС 1926-го ГОДА

Джала Самедова

Азербайджанский государственный педагогический университет

Резюме

Связи между азербайджанским и узбекским народами основаны на глубоком духовном и интеллектуальном единстве. Основу исследования составляет деятельность ученого XVII века Юсифа Карабаги в Средней Азии, просветительская миссия Сеида Ризы Ализаде в Самарканде в начале XX века и вклад Максуда Шейхзаде в развитие узбекской драматургии.

Ключевой раздел статьи посвящен Первому тюркологическому съезду в Баку (1926 г.). Несмотря на то, что съезд стал вершиной научной консолидации тюркского мира, в работе подробно описываются трагедии, постигшие его участников, особенно 9 делегатов из Узбекистана, в годы сталинских репрессий. Борьба Сеида Ризы Ализаде за чистоту языка и его идеи лингвистического единства тюркских народов оцениваются с современной точки зрения. Исследование показывает, что общие трагедии

и творческие пути объединили интеллигенцию двух народов в единый культурный фронт.

Ключевые слова: Тюркологический съезд, Сеид Риза Ализаде, Максуд Шейхзаде, Репрессии, Азербайджано-узбекские связи, Юсиф Карабаги, языковое единство.

Giriş/Introduction

Türk xalqlarının mədəni və siyasi birliyi tarixində Azərbaycan və Özbəkistan arasındakı münasibətlər strateji əhəmiyyət kəsb edir. Xüsusilə XX əsrin əvvəllərində Bakının türk dünyasının elmi mərkəzinə çevrilməsi, Orta Asiya ziyalılarının buraya inteqrasiyasını sürətləndirmişdir. Lakin bu mənəvi yaxınlıq təkcə ortaq köklərlə deyil, həm də totalitar rejimin gətirdiyi ortaq faciələrlə möhkəmlənmişdir.

Azərbaycan xalqının orta əsrlər və erkən yeni dövr fəlsəfi fikri dünya mədəniyyətinə onlarla parlaq sima bəxş etmişdir. Lakin bu simalar arasında bəziləri var ki, onlar sadəcə doğulduğu torpağın deyil, bütün Şərqi intellektual mühitinin simasına çevrilmişlər. XVII əsr Azərbaycan və Orta Asiya elmi mühitinin ən böyük sütunlarından biri olan Mövlana Yusif Məhəmmədcan oğlu Qarabaği (1562-1647) məhz belə bir şəxsiyyətdir. Onun “İrfan missiyası” sadəcə təsəvvüf elmi ilə məhdudlaşmır; bu missiya peripatetizm (məşşailik), işraqilik və kəlam elmlərinin sintezindən doğan bir hikmət yoludur. Qarabaği Qarabağda doğulub, Təbriz və Qəzvinə püxtələşmiş, Səmərqənd və Buxarada isə öz elmi zirvəsinə çatmışdır. Azərbaycan-özbək əlaqələrinin tarixi köklərini araşdırarkən Qarabağ torpağının yetişdirdiyi böyük alim Yusif Məhəmmədcan oğlu Qarabağının (1562-1647) fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir. Səmərqənd və Buxaranın elmi mühitində “Böyük axund” kimi tanınan bu şəxsiyyət, İbn Sina fəlsəfəsinin ən mahir şərhçilərindən biri hesab olunur. Onun Buxarada dəfn edilməsi və əsrlərinin (24 traktat) Özbəkistan Elmlər Akademiyasının Şərqsünaslıq İnstitutunda qorunması, iki xalqın elmi varisliyinin fiziki sübutudur.

Seyid Rza Əlizadə: dil islahatçısı və maarif fədaisi. XX əsr Azərbaycan mühacirət və maarifçilik tarixində Seyid Rza Əlizadə fenomeni mühüm yer tutur. Səmərqənddə fəaliyyət göstərən bu ziyalı, türk xalqlarının dil birliyi və saflığı uğrunda mübarizə aparmışdır. Onun 1914-cü ildə “Ayna” jurnalındakı çıxışları, ana dilinə rus və fransız dillərindən daxil olan yad ünsürlərlə mübarizə strategiyasını ehtiva edirdi. Əlizadə təkcə nəzəriyyəçi deyil, həm də özbək və tacik dillərində fundamental dərsliklərin müəllifi, Üzeyir Hacıbəyovun əsərlərini Orta Asiya səhnəsinə gətirən təşkilatçı kimi tanınır.

İki vətənin övladı Seyid Rza Əlizadə (1887-1945) XX əsr Azərbaycan və Türkiстан intellektual tarixinin ən parlaq, lakin taleyin ən ağırlı şəxsiyyətlərindən biridir. İrəvan əsilli bir ailənin övladı olaraq Səmərqənddə doğulub boya-başa çatan Əlizadə ömrünü iki qardaş xalqın – Azərbaycan və özbək türklərinin maariflənməsinə, dilinin saflığına və milli oyanışına həsr etmişdir. O, sadəcə bir müəllim deyil, həm də Türkiстан cədidçilik hərəkatının ideoloqlarından biri və “Səmərqəndin çırağı” kimi tanınan bir ensiklopedik zəka idi.

“Seyid Rza Əlizadə Türkistanda köhnə molla məktəblərindən fərqli olan, dünyəvi elmlərin tədris edildiyi “üsuli-cədid” (yeni üsul) məktəblərinin qurulmasında pioner rolunu oynamışdır” [Şamil, 2013:75-77].

S.Əlizadənin ən böyük xidmətlərindən biri dilin saflığı uğrunda apardığı mübarizədir. O, dilin millətin varlığı üçün ən mühüm şərt olduğunu vurğulayırdı: *“Hər millət öz dili ilə fəxr edir”*. 1914-cü ildə “Ayna” jurnalında dərc etdirdiyi bu məşhur məqaləsində, o, yerli əhalinin öz dilini qoyub rus və ya fransız sözlərini işlətməsini kəskin tənqid edirdi. O, “pomoqat” əvəzinə “kömək etmək”, “ştraf” əvəzinə “cərimə” sözlərinin işlədilməsini tələb edərək, dilin hibridləşməsinin milli kimliyin itirilməsinə yol açacağını xəbərdar edirdi [Nəbiyev, 2000:58]. O, tacik və rus dilləri arasında körpü yaradan ilk fundamental lüğətlərin müəllifi olmuş, eyni zamanda Azərbaycan türkcəsinin Orta Asiyada düzgün dərk edilməsi üçün linqvistik izahlar vermişdir.

Seyid Rza Əlizadə Türkiстан mətbuatının inkişafında müstəsna xidmətlər göstərmişdir. *“1919-cu ildə onun redaktorluğu ilə nəşr olunan “Şöläyi-inqilab” jurnalı, bütün Şərq dünyasında yayılmışdı. Jurnalda təkə siyasi xəbərlər deyil, həm də elm, mədəniyyət və qadın azadlığı məsələləri işıqlandırılırdı. O, Azərbaycanın “Molla Nəsrəddin”, “İrşad”, “İqbal” kimi mətbuat orqanlarının Səmərqənd müxbiri və yayıcısı idi”* [Həbibbəyi, 2014:34]. Məşhur satirik şair Mirzə Ələkbər Sabir xəstə olarkən onun üçün Səmərqənd ziyalılarından pul toplayıb göndərməsi Əlizadənin milli təəssübkeşliyinin ən bariz nümunəsidir.

S.Əlizadə Azərbaycan mədəniyyətini Türkistanda tanıdan bir mədəniyyət elçisi idi. 1918-ci ildə Səmərqənddə Üzeyir Hacıbəyovun “Leyli və Məcnun”, “Arşın mal alan” və “O olmasın, bu olsun” əsərlərini tamaşaya qoymuşdur. Maraqlıdır ki, o, təkə rejissorluq və təşkilatçılıq etməmiş, həm də bu tamaşalarda müxtəlif rolları canlandıraraq teatr sənətinin kütləviləşməsinə çalışmışdır.

Seyid Rza Əlizadənin həyatı bir fədakarlıq dastanıdır. O, Azərbaycanın mütərəqqi ideyalarını Orta Asiyanın qədim torpaqları ilə sintez edərək ortaqlar bir türk maarifçilik modeli yaratmışdır. Bu gün onun yazdığı dərsliklər, dil

haqqındakı çağırışları və mədəniyyətlərarası xidmətləri Azərbaycan-Özbəkistan dostluğunun ən möhkəm təməl daşlarından biri hesab olunur.

1926-cı il Bakı Qurultayı: zirvə və faciə. 1926-cı il fevralın 26-dan martın 5-dək Bakıda keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay təkcə Azərbaycan deyil, bütün türk dünyasının tarixində bir dönüş nöqtəsi idi. Bu möhtəşəm məclis türk xalqlarının dil, əlifba, terminologiya və etnoqrafiya məsələlərini elmi müstəvidə birləşdirmək məqsədi daşıyırdı. Özbəkistan bu tarixi hadisəyə 9 nəfərlik seçkin bir heyətlə qatılmışdı. Lakin bu intellektual bayram, çox keçmədən sovet rejiminin qanlı repressiya maşını üçün bir “hədəf siyahısına” çevrildi.

Özbəkistandan gələn nümayəndə heyəti – Abdurrəşid Abducabbarov, Qazi Alim Yunusov, Şakircan Rəhimi, Bikcan Rəhmanov, İsmail Sadri, Aşurəli Zahiri, Məşriq Yunus oğlu Elbək, Rəhim İnaqomov [BTQ, 2006] və s. qurultayda yüksək aktivlik nümayiş etdirirdilər. Onlar ərəb əlifbasının islahatından latın qrafikasına keçidə qədər olan mürəkkəb prosesləri elmi şəkildə müdafiə edirdilər. Bu ziyalılar Bakını türk dünyasının “mənəvi intibah paytaxtı” kimi görür, buradan doğacaq elmi işığın Özbəkistanda cədidçilik hərəkatını daha da alovlandıracağına inanırdılar.

Məşriq Yunus oğlu Elbək (1898-1942) qurultayın ən gənc və coşqun iştirakçılarından biri idi. O həm şair, həm də pedaqoq kimi tanınırdı. *“Elbəyin yaradıcılığı türk xalqlarının azadlıq və müstəqillik arzularının bədii inikası idi. Onun “Azadlıq gülləboranı”, “Lena gülləboranı” və “Özbək igidinə” kimi şeirləri sovet ideologiyasının saxta vədlərinə qarşı bir etiraz səsi idi”* [Həbibbəyli, 2014:68]

Bakı qurultayındakı iştirakı və millətçi ruhlu yazıları onu NKVD-nin “qara siyahı”sına saldı. 1937-ci ildə həbs edilən şair ən ağır işgəncələrə məruz qaldı. O, 1942-ci ildə “xalq düşməni” damğası ilə həbsxanada vəfat etdi. Onun zəngin irsi uzun illər qadağan olunsa da, bu gün Özbəkistanın istiqlal rəmzlərindən biri hesab olunur.

Qazi Alim Yunusov (1889-1942) Özbəkistanda folklorşünaslıq və türkologiya elminin təməlini qoyan şəxsiyyətlərdən idi. O, özbək xalq dastanlarını, epik mahnılarını toplamaqla və sistemləşdirməklə millətin tarixi yaddaşını bərpa edirdi. Bakı qurultayında dil və terminologiya məsələlərindəki çıxışları onun nə qədər dərin bir türkoloq olduğunu sübut etdi. Sovet hakimiyyəti Yunusovun elmi fəaliyyətini “pantürkizm” və “burjua millətçiliyi” kimi qələmə verdi. 1937-ci ilin dekabrında 10 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilən alim,

1942-ci ildə Arxangelsk vilayətinin sərt həbsxana şəraitində dünyasını dəyişdi. Onun ölümü özbək elmi üçün böyük bir boşluq yaratdı.

Qurultay iştirakçıları arasında Azərbaycan və Özbəkistan elmi əlaqələrinin ən unikal siması Xalid Səid Xocayev idi. Özbəkistanda doğulub Bakıda yaşayan bu alim, Kaşqarlı Mahmudun məşhur əsərini ilk dəfə dilimizə çevirmişdir. Onun da taleyi digər həmkarları kimi faciəli oldu – 1937-ci ildə güllələndi.

1926-cı il Bakı qurultayı türkdilli xalqlar üçün “zirvə” idisə, 1937-ci il həmin zirvədən endirilən “qanlı zərbə” oldu. Özbəkistandan Bakıya ümidlə gələn ziyalıların demək olar ki, hamısı repressiya qurbanı oldu. Onların ailələri sürgün edildi, əsərləri yandırıldı. Lakin bu gün Bakı və Daşkənd küçələrində ucalan abidələr və keçirilən elmi konfranslar sübut edir ki, 1926-cı ildə təməli qoyulan o mənəvi birlik ideyası repressiya ilə məhv edilə bilməmişdir.

1926-cı ildə Bakıda keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay, Özbəkistanın elmi elitası üçün həm ümid, həm də sonun başlanğıcı oldu. Qurultayda iştirak edən 9 özbək ziyalısının (Məşriq Yunus oğlu Elbək, Qazi Alim Yunusov və b.) taleyi 1937-ci il repressiyaları ilə qanla yazıldı.

Maqsud Şeyxzadə: bir ömür – iki vətən. Maqsud Şeyxzadə (1908-1967) Azərbaycan və özbək ədəbiyyatlarının qovuşuğunda dayanan, hər iki xalqın mədəniyyət tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış dahi şəxsiyyətdir. O, Azərbaycanda (Ağdaşda) doğulub boya-başa çatsa da, taleyin hökmü və repressiya dalğası onu Özbəkistana aparmış, orada özbək ədəbiyyatının klassikinə çevrilmişdir. Şeyxzadə sadəcə bir şair və dramaturq deyil, həm də iki qardaş xalqın mədəniyyətini bir-birinə bağlayan möhkəm mənəvi körpüdür.

Maqsud Şeyxzadənin həyat yolu keşməkeşli keçmişdir. 1920-ci illərdə Bakıda təhsil alarkən artıq öz istedadı ilə seçilən gənc Maqsud, “millətçilik” ittihamı ilə üzvləşir. 1928-ci ildə sovet hakimiyyəti tərəfindən Özbəkistana sürgün edilir. Lakin bu sürgün onun yaradıcılığını məhv etmək əvəzinə, ona yeni bir üfüq açır. Daşkəndin elmi-ədəbi mühiti onu sürətlə qəbul edir. O, Daşkənd Pedaqoji İnstitutunda (hazırda Nizami adına Daşkənd Dövlət Pedaqoji Universiteti) dərs deyir, özbək ədəbiyyatı tarixini dərindən araşdırır və bu sahədə fundamental tədqiqatlar aparır.

Maqsud Şeyxzadə özbək ədəbiyyatında mənzum dram janrının ən böyük ustası hesab olunur. Onun pyesləri özbək teatrında yeni bir dövr açmışdır.

Şeyxzadə poeziyasında Azərbaycanın Nizami Gəncəvi və Füzuli ənənələri ilə Özbəkistanın Əlişir Nəvai məktəbi sintez olunmuşdur. O, dünya ədəbiyyatının incilərini – Şekspirin “Hamlet” və “Romeo və Cülyetta”sını, Puşkinin, Lermontovun və Mayakovskinin əsərlərini böyük ustalıqla özbək dilinə çevirmişdir. Eyni zamanda Azərbaycan şairlərinin, xüsusən Mirzə

Ələkbər Sabirin əsərlərini özbək oxucusuna tanıtmışdır. Şeyxzadə dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin Özbəkistanda ən böyük tədqiqatçılarından biri idi. O, Nizami irsi ilə Nəvai irsi arasındakı bədii bağları elmi şəkildə sübut etmişdir.

Maqsud Şeyxzadənin taleyi 1952-ci ildə yenidən qaranlığa qərq olur. O, “millətçi və antisovet fəaliyyətdə” ittiham edilərək 25 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilir və Sibirə göndərilir. Lakin 1954-cü ildə, Stalinin ölümündən sonra bəraət alaraq Daşkəndə qayıdır. Bu ağır illər onun iradəsini sındıra bilmir, əksinə, yaradıcılığının ən məhsuldar dövrü məhz bu qayıdışdan sonraya təsadüf edir. Maqsud Şeyxzadə 1967-ci ildə Daşkənddə vəfat etmiş və orada da dəfn olunmuşdur. O hər iki ölkənin dövlət mükafatlarına və fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

Maqsud Şeyxzadə sübut etdi ki, sənətkar üçün sərhədlər şərtidir. O, Azərbaycanın intellektual potensialını Özbəkistana daşıyaraq hər iki xalqın ortaq sərvətinə çevrilmişdir. “*Mən özbək xalqının şairiyəm, Azərbaycan xalqının isə oğluyam*” deyən Şeyxzadənin irsi bu gün Bakı və Daşkənd arasındakı qardaşlıq əlaqələrinin mənəvi pasportudur.

Azərbaycandan Özbəkistana sürgün edilən Maqsud Şeyxzadə faktiki olaraq özbək mənzum dramaturgiyasının banisidir. Onun “Mirzə Ulugbəy” faciəsi bu gün də Özbəkistan teatr sənətinin şah əsəri sayılır. Şeyxzadə uzaq Sibir sürgünlərindən keçsə də, Nizami Gəncəvi və Əlişir Nəvai ənənələrini yaradıcılığında birləşdirərək Azərbaycanın bədii təfəkkürünü Özbəkistanda əbədiləşdirmişdir.

Nəticə/Conclusion

Tarixi faktlar göstərir ki, Azərbaycan və Özbəkistan arasındakı əlaqələr sadəcə diplomatik deyil, intellektual və emosional bütövlüyə söykənir. 1926-cı il Qurultayının ideyaları və bu yolda canından keçən ziyalıların irsi, bu gün müstəqil türk dövlətlərinin mədəni birliyi üçün mənəvi istinadgahdır.

Azərbaycan və Özbəkistan arasındakı münasibətlərin tarixi retrospektivini, xüsusilə də 1926-cı il Birinci Türkoloji Qurultayı ətrafında cərəyan edən hadisələri təhlil etdikdə belə bir fundamental qənaət hasil olur: Bakıdan Daşkəndə uzanan bu intellektual körpü sadəcə coğrafi və ya siyasi maraqlar üzərində deyil, sarsılmaz mənəvi-mədəni təməllər üzərində qurulmuşdur. Bu tədqiqatın nəticələri göstərir ki, XVII əsrdə Yusif Qarabağının irfan missiyası ilə başlayan, XX əsrin əvvəllərində Seyid Rza Əlizadənin maarifçilik fəaliyyəti ilə genişlənən bu yol, 1926-cı il qurultayında özünün konseptual zirvəsinə çatmışdır.

1926-cı il Bakı qurultayı türk xalqlarının tarixində sadəcə elmi bir toplantı deyil, həm də milli kimliyin təsdiqi və müasirləşmə hərəkatının manifesti idi. Özbəkistandan gələn seçkin heyətin qurultayda nümayiş etdirdiyi aktivlik sübut edir ki, o dövrün ziyalıları üçün Bakı “tərəqqi və ümid mayakı” funksiyasını daşıyırdı. Nəticə etibarilə, qurultayda qəbul edilən qərarlar – xüsusilə latın qrafikalı əlifbaya keçid və ortaq terminologiya prinsipləri – bu gün müstəqil türk dövlətləri arasındakı inteqrasiyanın linqvistik əsaslarını hələ o zaman müəyyən etmişdi. Lakin tarixin acı ironiyası ondan ibarətdir ki, bu elmi bayram həm də bir faciənin başlanğıcı oldu. Məşriq Yunus oğlu Elbək və Qazi Alim Yunusov kimi dahi şəxsiyyətlərin qurban verilməsi, rejimin türk xalqlarının intellektual potensialından duyduğu qorxunun ən bariz göstəricisi idi.

Tədqiqatın ən sarsıdıcı nəticələrindən biri 1937-1938-ci illərin “Qırmızı terror”unun Azərbaycan və Özbəkistan elmi elitesini eyni amansızlıqla hədəf almasıdır. NKVD-nin qanlı siyahıları göstərir ki, hər iki ölkənin cədidçi ziyalıları eyni ideallar uğrunda mübarizə apardıqları üçün eyni cəlladlar tərəfindən məhv edilmişlər. Seyid Rza Əlizadənin Vladimir həbsxanasındakı vəfatı və Maqşud Şeyxzadənin Sibir sürgünləri bu ortaq faciənin simvollarıdır. Lakin bu şəxsiyyətlərin yaradıcılığı sübut etdi ki, fikir və düşüncəni fiziki olaraq məhv etmək mümkündürsə də, onun xalqın genetik yaddaşındakı izini silmək qeyri-mümkündür. Maqşud Şeyxzadənin özbək dramaturgiyasına gətirdiyi “Mirzə Uluğbəy” ruhu əslində Azərbaycanın Nizami Gəncəvi fəlsəfəsinin Özbəkistan torpağındakı yeni təzahürü idi.

Bu gün Bakıdan Daşkəndə uzanan körpü artıq sürgünlərin və faciələrin kölgəsindən çıxaraq, strateji tərəfdaşlığın və qardaşlığın rəmzinə çevrilmişdir. Seyid Rza Əlizadənin dilin saflığı uğrunda apardığı mübarizə bu gün globallaşma şəraitində hər iki xalq üçün aktual bir çağırışdır. Onun “hər millət öz dili ilə fəxr edir” şüarı müasir dövlət quruculuğumuzun linqvistik sütunudur. Maqşud Şeyxzadə isə artıq sadəcə “özbək ədəbiyyatı klassiki” deyil, hər iki millətin ortaq dəyəri, ortaq dramaturqudur. Onun pyeslərinin Daşkənd teatrlarında səhnələşdirilməsi və Azərbaycanda əziz xatirəsinin yad olunması iki xalqın mənəvi dünyasının bölünməzliyini təsdiq edir.

Yekun olaraq qeyd etməliyik ki, 1926-cı il Türkoloji Qurultayının iştirakçıları olan özbək və azərbaycanlı ziyalıların ruhu qarşısında ən böyük borcumuz onların yarımçıq qalmış ideallarını tamamlamaqdır. Müstəqil Azərbaycan və Müstəqil Özbəkistan bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində birləşərək, əslində 100 il əvvəl Bakıda qurulan o arzusunun reallığa çevrilməsini təmin edirlər. Yusif Qarabağının irfanı, Əlizadənin maarifpərvərliyi və Şeyxzadənin bədii dühası bu gün gənc nəsillər üçün milli qürur mənbəyi və yol

göstərən çıraqdır. Bakıdan Daşkəndə uzanan bu tarixi bağlar göstərir ki, ortaq köklər, ortaq faciələr və ortaq zəfərlər üzərində qurulan dostluq əbədidir. Bu məqalədə araşdırılan tarixi faktlar sadəcə arxiv materialları deyil, gələcək nəsillər üçün hazırlanmış bir mənəvi vəsiyyətdir. Bizim vəzifəmiz bu vəsiyyətə sadıq qalaraq, Bakı ilə Daşkənd arasındakı bu möhtəşəm körpünü elmin, mədəniyyətin və sarsılmaz qardaşlığın yeni nailiyyətləri ilə daha da möhkəmləndirməkdir.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Şamil, Ə. (2013). Türkcülüyn qurbanları: Maqsud Şeyxzadə və Seyid Rza Əlizadə. – Bakı: “Elm və təhsil”. – 346 s.
2. Həbibbəyli, İ. (2014). Azərbaycan-Özbəkistan ədəbi əlaqələri: Tarix və müasirlik. – Bakı: “Nurlar”. – 365 s.
3. Qasimov, C. (2012). Cənubi Azərbaycan ziyalılarının Türküstanda maarifçilik fəaliyyəti // “Tarix və onun problemləri” jurnalı. – №1. – s. 56-66.
4. Birinci Türkoloji Qurultay (Bakı, 1926). Stenoqrafik hesabat. (Təkrar nəşr: Bakı, 2006).
5. Nəbiyev, B. (2000). Maqsud Şeyxzadənin yaradıcılıq yolu. – Bakı: “Azərnəşr”. – 455 s.

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	<i>04.02.2026</i>
<i>Qəbul edilib</i>	<i>17.02.2026</i>
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	<i>Razim Məmmədov</i>
	<i>filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent</i>